

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ ОД IX МЕЃУНАРОДНИОТ СИМПОЗИУМ
ЗА ВИЗАНТИСКИ И СРЕДНОВЕКОВНИ СТУДИИ**

ДЕНОВИ НА ЈУСТИНИЈАН I

СКОПЈЕ, 12-14 НОЕМВРИ, 2021

УРЕДНИК

МИТКО Б. ПАНОВ

ИДЕОЛОГИЈА

IDEOLOGY

**PROCEEDINGS OF THE IX INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON
BYZANTINE AND MEDIEVAL STUDIES**

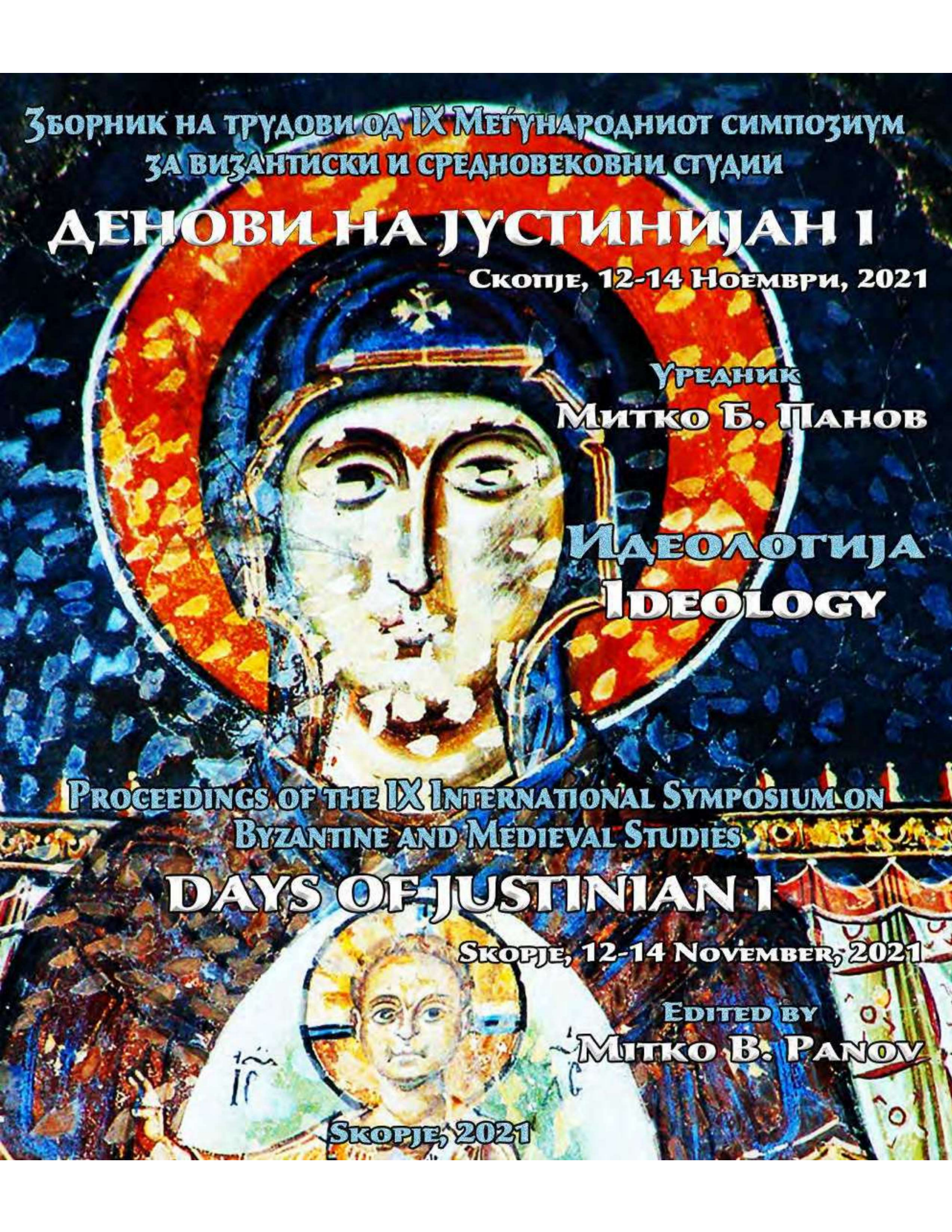
DAYS OF JUSTINIAN I

SKOPJE, 12-14 NOVEMBER, 2021

EDITED BY

MITKO B. PANOV

SKOPJE, 2021

Институт за национална историја - Скопје

Идеологија

Зборник на трудови од
Деветтиот меѓународен симпозиум за
византиски и средновековни студии
„Денови на Јустинијан I“,
Скопје, 12-14.11.2021 г.

Уредник
Митко Б. Панов

Скопје, 2022

Институт за национална историја - Скопје

Уредник:
Митко Б. Панов

Лекторка:
Јордана Шемко Георгиевска

Техничка обработка:
Игор Панев

Печати: ДПТУ Контура ДОО Скопје

Финансиски поддржано од:

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

316.75(495.02)"653"(062)
930.85(495.02)"653"(062)

ЗБОРНИК на трудови од Деветтиот меѓународен симпозиум за византиски и средновековни студии „Денови на Јустинијан I“ (9 ; 2021 ; Скопје)

Идеологија : зборник на трудови од Деветтиот меѓународен симпозиум за византиски и средновековни студии „Денови на Јустинијан I“, Скопје, 12-14.11.2021 г. / [уредник Митко Б. Панов]. - Скопје : Институт за национална историја, 2022. - 292 стр. : илустр. ; 24 см

Текст на мак. и англ. јазик. - На наспор. насл. стр.: Ideology : proceedings of the 9th International Symposium on Byzantine and Medieval Studies "Days of Justinian I", Skopje, 12-14 November, 2021 / edited by Mitko B. Panov. - Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-4981-05-3

а) Идеологија -- Византија -- Среден век -- Собири б) Културна историја -- Византија -- Среден век -- Собири

Institute of National History - Skopje

Ideology

**Proceedings of the
9th International Symposium on
Byzantine and Medieval Studies
“Days of Justinian I”,
Skopje, 12-14 November, 2021**

Edited by
Mitko B. Panov

Skopje, 2022

Уредник
Митко Б. Панов

Меѓународен научен комитет

Флорин Курта, *Универзитет во Флорида*
Митко Б. Панов, *Институт за национална историја, Скопје*
Донатела Бијаци Маино, *Универзитет во Болоња*
Елизабета Димитрова, *Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје*
Драги Ѓорѓиев, *Институт за национална историја, Скопје*
Хрвоје Грачанин, *Универзитет во Загреб*
Ендрју Роуч, *Универзитет во Глазгов*
Џузепе Маино, *Универзитет во Болоња*
Георги Николов, *Универзитет во Софија*
Витомир Митевски, *Македонска академија за науки и уметности, Скопје*
Гордана Силјановска, *Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје*
Каролин С. Снајвли, *Гетисбург колеџ*
Виктор Лилчиќ, *Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје*
Александар Спасеновски, *Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје*
Иванка Василевска, *Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје*
Мишо Докмановиќ, *Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопје*
Рубин Земон, *Центар за напредни студии, Скопје*

Edited by
Mitko B. Panov

International Scientific Committee

Florin Curta, *University of Florida*
Mitko B. Panov, *Institute of National History, Skopje*
Donatella Biagi Maino, *University of Bologna*
Elizabeta Dimitrova, *University Ss. Cyril and Methodius, Skopje*
Dragi Gjorgiev, *Institute of National History, Skopje*
Hrvoje Gračanin, *University of Zagreb*
Andrew Roach, *Glasgow University*
Giuseppe Maino, *University of Bologna*
Georgi Nikolov, *Sofia University*
Vitimir Mitevski, *Macedonian Academy of Science and Arts, Skopje*
Gordana Siljanovska, *University Ss. Cyril and Methodius, Skopje*
Carolyn S. Snively, *Gettysburg College*
Viktor Lilčić, *University Ss. Cyril and Methodius, Skopje*
Aleksandar Spasenovski, *University Ss. Cyril and Methodius, Skopje*
Ivanka Vasilevska, *University Ss. Cyril and Methodius, Skopje*
Mišo Dokmanović, *University Ss. Cyril and Methodius, Skopje*
Rubin Zemon, *Center for Advanced Studies, Skopje*

СОДЪРЖИНА / CONTENTS

Предговор / Foreword	ix
МИТКО Б. ПАНОВ	
1. Ideology: shades of meaning, valences of interpretation	
JOHN F. HALDON	17
2. The Letters of Romanos I Lekapenos to the Bulgarian ruler Symeon and the principles of the Byzantine political ideology	
ANGELIKI DELIKARI	31
3. Who Crowned Tsar Samuel: Appropriating the Byzantine ideology in the 13th century Balkans	
MITKO B. PANOV	37
4. Political ideology and cultural interaction between East and West on the Battle of Pelagonia (1259)	
SALVATORE CONSTANZA	47
5. A (Grand) Komnenos is forewer: Some Notes on the Dynastic Ideology in the Empire of Trebizond	
MARCO FASOLIO	59
6. Nomadic courts as reflection of imperial ideology (Huns, Avars, Western Turks)	
GEROGIOS KARDARAS	76
7. Race, Ethnicity and Tribalism in the World of Kōnstantinos VII Porphyrogennētos	
ALEX M. FELDMAN	86
8. Ideological resistance and Identity in the Byzantine Empire: The case of Georgians	
IOANNIS BANTOUVAS	95

9.	Crazy iconoclasts. The power of caricature viewed through the Chludov Psalter SIMONA PRIMO FASOLIO	103
10.	Од ординарен конsumerизам до интелектуализам: Развојот на богомилската идеологија во интроспекцијата на историските извори МАЈА АНГЕЛОВСКА – ПАНОВА	110
11.	Beyond Christian Ideology – Sketching the Typology of the Bogomil Beliefs at the Fringes of Heresy: an Attempt of Typologization BOJANA RADOVANOVIĆ	122
12.	Interrelations between Church Father Origen and the Bogomils? DICK VAN NIEKERK	132
13.	Положбата на византискиот император во Црквата и импликациите врз Охридската архиепископија ЃОКО ЃОРЃЕВСКИ	143
14.	Одразот на верската идеологија на Михаил VIII Палеолог врз Охридската архиепископија ВИКТОР НЕДЕСКИ	153
15.	Justinian I as the Best of Architects. The Image of the Emperor in the “On Buildings” of Procopius of Caesarea MAGDALENA GARNCZARSKA	159
16.	The “status quo” at the Church of the Holy Sepulchre in Jerusalem and its connection with architectural appearance of the shrine ELENA LAVRENTYEVA IRINA CHIRSKOVA	168
17.	Politically motivated Preservation of Cultural Heritage ROZMERI BASIC	180
18.	Византиски цркви и манастири во Македонија – товар или капитал за иднината? ПАНЧЕ ВЕЛКОВ	189

19. Science and Ideology in the Middle Ages GIUSEPPE MAINO	195
20. The dynamic nature of Byzantine education VÁCLAV JEŽEK	208
21. Образовната идеологија во Византија АНЕТА ЈОВКОВСКА	218
22. Можностите за осврт на идеологијата, религијата и магијата низ византискиот светоглед МАРИЈА ТОДОРОВСКА	228
23. Constantine, Sylvester, Procopius: Studies of Manuscript Traditions in Russia in the 19th and early 20th century and their Relevance to the Study of Justinian's Reign DMITRI STAROSTIN	238
24. Ἄρχετє βουκολικῶς. Византиската еклога по примерот на буколиката од Планудес МАЌЕЈ ХЕЛБИГ	247
25. Христијанската просвета и книжевност во средновековно Кичево и кичевско АЛЕКСАНДАР КРСТАНОСКИ	257

Одрозот на верската идеологија на Михаил VIII Палеолог врз Охридската архиепископија

ВИКТОР НЕДЕСКИ, Православен богословски факултет
„Св. Климент Охридски“, Скопје

UDK 271.22(497.7):[2:316.75

Abstract: The participation of representatives of the Byzantine emperor Michael VIII Palaeologus at the Council of Lyon in 1274. was a diplomatic triumph for the emperor. His acceptance of all the demands of the Pontifical throne prevented the organization of a crusade of the Western countries against the still unstable restored empire. But the ecclesiastical and theological consequences of the political goals of the emperor's religious ideology shook the empire for almost a decade. In this new ecclesiastical-political situation in the already united Byzantine Empire, the question arises as to the position of the Ohrid Archbishopric regarding the religious ideology and policy of Michael VIII towards Western Christianity and how these processes reflected on the Ohrid throne.

Учеството на претставниците на византискиот император Михаил VIII Палеолог на Лионскиот собор во 1274 г. претставува еден дипломатски триумф за императорот. Прифаќањето од негова страна на сите барања на Папскиот престол, спречило организирање на крстоносна војна на западните земји против сè уште нестабилната возобновена империја. Но, црковните и богословските последици од политичките цели на императорот ја потресле внатрешноста на империјата во времетраење од речиси една деценија. Неспорните придобивки на политички план од овој дипломатски потег не успеале да го неутрализираат разочарувањето за предавството на

отечкото предание кое се јавило кај најголем дел од православните. Ова резултирало со противење кон обединувачката политика на императорот. Така, иако обединувањето на православната Црква со Папскиот престол било торжествено објавено на четвртата седница на соборот на 6 јули 1274 г., соборните одлуки никогаш не биле прифатени од православните, со исклучок на една мала група на императорски соработници и ерарси на чело со патријархот Јован Век.

Во ваквата новонастаната црковно-политичка ситуација во веќе обединетата Византиска империја, се отвора прашањето за тоа каква била позицијата на Охридската архиепископија во однос на унијата со западното христијанство, имајќи предвид дека повеќето нејзини поглавари во минатото имале негативен став кон ваквото прашање. Прашањето за тоа дали Охридскиот престол ја прифатил Лионската унија би било полесно разрешено доколку се утврди кој ја возглавувал Охридската архиепископија во времето на унијата.

По походот на севастократорот Јован Палеолог кон Епир и помошта што архиепископот Константин Кавасила¹ ќе ја даде при заземањето на Охрид во 1259 г., по повеќегодишното заточеништво во Никеја, тој ќе биде вратен на Охридската катедра, каде што веројатно ќе остане сè до упокојувањето. За последен пат архиепископот Кавасила се споменува на една Христова икона која ја подарил на соборниот архиепископски храм Света Софија во Охрид во 1262/63 г. кога тој веќе бил во длабока старост (над 70 години).

Фактот што точната година на упокојувањето на свети Константин Кавасила останува непозната, го отвора прашањето за тоа дали тој сè уште бил на Охридскиот престол во времето на унијата, односно во 1274 г. или, пак, на него седел некој негов наследник. Она што е биолошки факт е

¹ Библиографија поврзана со свети Константин Кавасила: Louis Petit, „Le Monastère de Notre Dame de Pitié en Macédoine“, *Известия Руского археологического института в Константинополе*, 6/1 (1900): 96; August Heisenberg, ed., *Georgii Acropolitae opera*, (Lipsiae: V.G. Teubner 1903), 166-167; Иван Снегаров, *История на Охридската архиепископија*, I, (Софија: Академично издателство Проф. Марин Дринов), 1995, 211 и 280-282, Цветан Грозданов, „За св. Константин Кавасила и неговите портрети во светлината на новите сознанија“, *Живописот на Охридската архиепископија*, (Скопје: Македонска академија на науките и уметностите 2007), 39-59; Donald M. Nicol, *То Δεσποτάτο της Ηπείρου 1267-1479*, (Αθήνα: Ελληνική Ευρωεκδοτική, 1991), 138; Αθανάσιος Αγγελόπουλος, „То γενεαλογικόν δένδρον της οικογενείας των Καβασιλών“, *Μακεδονικά* 17 (1977): 367-396; Константинос Нихоритис, *Славистични и българиистични проучвания*, (Велико Търново: Праксис, 2005), 77-88; Ιωάννης Ταρνανίδης, „Η αρχιεπισκοπή Αχρίδας ανάμεσα στο οικουμενικό Πατριαρχείο και στον σλαβικό κόσμο“, in *Η Μακεδονία κατά την εποχή των Παλαιολόγων, συμπόσιο Β΄*, ed. Θεόδωρος Ζήσης et al. (Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1992), 566-567; С. Николова, „За един непознат препис от службата на св. Наум Охридски“, *Хиляда и осемдесет години от смъртта на св. Наум Охридски*, ed. Михаил Бъчваров et al. (Софија: БАН, 1993), 31-54; Николай Д. Овчаров, *Проучвания върху средновековието и по-новата история на Вардарска Македонија*, (Софија: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“ 1994), 89; Deno J. Geanakoplos, *Emperor Michel Palaeologus and the West 1258-1282*, (Cambridge: Harvard University Press 1959), 16-46; К. Г. Пιτσάκης, „Κωνσταντίνος Καβάσιλας μητροπολίτης Δυρραχίου, αρχιεπίσκοπος Αχρίδος, προσωπογραφικά προβλήματα“, in *Μεσαιωνική Ηπειρος (Πρακτικά επιστημονικού συμποσίου Ιωάννινα 17-19 Σεπτεμβρίου 1999)*, ed. Κωνσταντίνος Ν. Κωνσταντινίδης (Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 2001), 151-229; Виктор Недески, *Свети Константин Кавасила, житие, богослужба, акатист*, (Охрид: Канео, 2015).

дека упокојувањето на Кавасила настапило не долго по неговото последно спомнување, имајќи предвид дека во тој период свети Константин бил доста возрасен². Што се однесува, пак, на прашањето кој е наследникот на Кавасила, традиционалното мислење, кое се провлекува од Голубински³ преку Гелцер⁴ и Снегаров⁵ сè до некои современи автори, е дека по свети Константин на Охридскиот трон доаѓа архиепископот Јаков Проархиј, по потекло од Пелопонез. Меѓутоа оваа теза низ призмата на современите сознанија е доста проблематична, особено по истражувањето на животот и делата на Јаков Проархиј од страна на италијанскиот византолог S. G. Mercati⁶. Имено, архиепископот Јаков бил современик на византискиот философ Влемидис, кој му посветил еден свој трактат за исходењето на Светиот Дух. Оваа творба на Влемидис е добро позната и до сега е издадена повеќепати⁷, а сочувана е во пет ракописи⁸. И самиот патријарх Јован Век раскажува за оваа творба посветена на архиепископот Јаков. Според најновото датирање на ова писмо-трактат од страна на Mercati, тоа е напишано помеѓу 1250 г. и 1254 г. или поточно околу 1253 г. Од содржината на овој текст дознаваме дека во времето кога е напишан Јаков веќе го имал напуштено архиепископството и живеел повлечено на Света Гора Атонска⁹. Постои обид Јаков Проархиј да се поистовети со еден истоимен игумен на Великата Лавра од 1293 г.¹⁰ но, овој став денес се прима многу внимателно¹¹. Ако ова датирање на творбата на Влемидис е точно, тогаш архиепископството на Јаков Проархиј во Охрид треба да се постави пред 1253 г. или пред 1250 г., а не во седумдесеттите години на XIII век. Уште една потврда за ваквиот став се и откриените творби на архие-

2 За хронолошките настани од животот на свети Константин Кавасила види: Недески, *Свети Константин Кавасила*, 13-72; Πιτσάκης, „Κωνσταντίνος Καβάσιλας“, 183-210.

3 Евгений Голубинский, *Краткий очерк истории православных церквей Болгарской, Сербской и Румынской или Молдо-Валашской*, (Москва: В Унив. тип., 1871), 125-126.

4 Heinrich Gelzer, *Der Patriarchat von Achrída*, (Leipzig: Teubner, 1903), 12-13.

5 Снегаров, *История*, 211-212.

6 Silvio G. Mercati, „Sulla vita e sulle opere di Giacomo di Bulgaria“, *ИБАИ*, 9 (1935): 165 – 176.

7 За различните изданија види: August Heisenberg, *Nicephori Blemmydae curriculum vitae et carmina*, (Lipsiae: Teubneri, 1896), L; Општо за Н. Влемидис види: Karl Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur*, (München: Verlag Der Wissenschaften, 1897), 93, 94, 445-49.

8 Heisenberg, *Georgii Acropolitae opera*, XLIX.

9 Според посоченото погоре сведоштво на патријархот Јован Век, Јаков некогаш бил истакнат охридски архиепископ (ἀρχιεπίσκοπον τῷ χρόνῳ ἀναδειχθέντα), но со цел да постигне побогоугоден живот (διὰ δὲ βίου θεοφιλίαν) се оддалечил да живее отшелнички на Света Гора. Heisenberg, *Georgii Acropolitae opera*, XLV: „qui cum Blemmydae epistolam acciperet, in Atho monte iam diu ab officii negotiis remotus tranquillam vitam monachicam degit“. Mercati, „Sulla vita e sulle opere“, 172, смета дека Влемидис не би му ја посветил на Јаков својата творба доколку тој претходно не бил на висока црковна позиција.

10 Bonju S. Angelov, „Deux contributions à l'histoire de la culture médiévale bulgare. 2. Donation de l'archeveque d'Ohrid Jacob du XIIIe s“, *Byzantinobulgarica*, 4 (1973): 83-88.

11 Πιτσάκης, „Κωνσταντίνος Καβάσιλας“, 206.

пископот Јаков кои се датираат не подоцна од средината на XIII век¹², а за кои во минатото се сметаше дека се изгубени¹³.

Уште една, овој пат богословска заблуда, е тоа што Никифор Влемидис, а следствено и Јаков Проархиј се претставуваат како заштитници на пролатинските ставови на патријархот Јован Век. Но, внимателното проучување на творбите на Влемидис покажува дека тој бил противник на латинското разбирање на исходењето на Светиот Дух ex patre filioque¹⁴. Според тоа и самиот Јаков Проархиј не треба да биде сметан за приврзаник на движењето за унија со Римската црква, уште повеќе што и во неговите творби тој ги пофалува византиските војсководители за победите извојувани над Латините. На основа на мислењето дека Јаков е приврзаник на латинските богословски ставови, многумина истражувачи во минатото го поставуваа неговото архиепископство во време на Лионската унија, односно после свети Константин Кавасила.

Поместувањето на Јаков Проархиј од традиционалното место во каталог на архиепископите од наследник во претходник на Кавасила, го отвора прашањето: кој е наследникот на свети Константин Кавасила на архиепископскиот трон? Голубински¹⁵, а следствено и Гелцер¹⁶, по свети Константин и Јаков спомнуваат некој Адријан, кој во изворите се среќава единствено кај Доситеј II Ерусалимски. Доситеј не кажува ништо за времето на неговото архиепископство, па според тоа Адријан, треба да се поистовети со познатиот Охридски архиепископ од XII век, Јован – во светот Адријан Комнин¹⁷, син на севастократорот Исак Комнин¹⁸. Двајцата следни познати архиепископи

12 Silvio G. Mercati, „Iacobi Bulgariae Archiepiscopi opuscula“ in *Bessarione. Rivista di studi orientali* Bd. 33 (1917): 73 – 89, 208 – 227. За жал ова истражување, кон кое авторот имал намера да го додаде *dissertatio de Iacobi vita et scriptis* останало недовршено: ракописот заедно со сè што било испечатено бил украден кон крајот на војната. Cf. Иван Дуйчев, *Българско средновековие. Проучвания върху политическата и културната историја на средновековна България*, (София: Издателство Наука и изкуство, 1972), 229, фус. 17.

13 Снегаров, *История*, 280.

14 Heisenberg, *Georgii Acropolitae opera*, XXXVI-LIV: „De libris περί ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος“ XXXVIII-IX; укажување за различните искажани мислења: XLII: „Latinis, qui spiritum sanctum ex patre filioque procedere dicebant veheimentissime abversatus est, spiritum enim putat solo ex patre procedere, apparere vel praeberi per filium“; XLIII-IV: „videmus igitur eum neque δι' υἱοῦ ἐκπορευόμενον dixisse neque omnino vocem ἐκπορευέσθαι admisisse, quamquam certe magnum interest inter illud δι' υἱοῦ ἐκπορευόμενον et ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον, quod solum verum esse Latini arbitrabantur...“; LIV: „Blemmydes igitur, id quod Veccus ipse concessit, additamentum illud καὶ ἐξ υἱοῦ nunquam probavit. cum autem propius quam plurimi aequalium ad Latinos accessisset, quasi viam demonstravit, qua ingressus Veccus ad dogma Romanum et ad unionem pervenit. certe tarnen longissima via fuit, nam secundum Blemmydam pater solus est origo, filius medium procedendi, secundum Veccum et Latinos pater filiusque origo sunt spiritus“. Православието на Влемидис го брани и Αλέξανδρος Δ. Ζώτος, *Ἰωάννης ὁ Βέκκος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης ὁ λατινόφωνος*, (Ἐν Μονάχῳ 1920), 20, 21.

15 Голубинский, *Краткий очерк*, 126.

16 Gelzer, *Der Patriarchat*, 13.

17 Günter Prinzing, „Wer war der "bulgarische Bischof Adrian"?“, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, 36 (1988): 552-557

18 Gelzer, *Der Patriarchat*, 8-9; Jean Darrouzès, *Notitiae episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae: texte critique, introduction et notes*, (Paris: Institut français d'études byzantines, 1981), 93 и 145.

Генадиј и Макариј, добро се лоцирани кон крајот од векот¹⁹. Првиот во 1289 г., е кандидат за патријаршискиот трон во Константинопол како поранешен Охридски²⁰, а вториот се среќава во ктиторскиот натпис на црквата Богородица Перивлепта во Охрид од 1295 г. и на свадбата на српскиот крал Стефан Урош II Милутин со Симонида, ќерката на Андроник II Палеолог во 1299 г.²¹ Меѓутоа помеѓу спомнувањето на Генадиј и последното спомнување на Кавасила постои период од повеќе од две децении, што секако не го решава проблемот околу претстојателот на Охридската црква во овој период. Тоа, пак, што Генадиј се истакнува како антилатински писател²² го прави невозможно неговото присуство на Охридскиот трон во времето на Лионската унија – период во кој и свети Константин Кавасила би требало да е упокоен. Значајно е да се нагласи и тоа дека првите индикации за развој на култ околу ликот на свети Константин Кавасила се среќаваат токму во времето на архиепископството на Генадиј, што е уште една потврда за антилатинското расположение и на архиепископот Кавасила, на што укажуваат и други аргументи²³. Така, помеѓу архиепископството на овие двајца архиепископи треба да се побара трета личност која би била на Охридскиот престол во времето на унијата.

Прашањето за наследникот на Кавасила делумно го расветлува Георгиј Пахимер кој во 1273 г. го споменува архиепископот Керамеас Охридски²⁴. Станува збор за солунјанецот Теодор Керамеас кој отсутствува од традиционалните каталози на Охридските архиепископи. Теодор Керамеас е познат по својот завет од 1284 г. кога се јавува како поранешен архиепископ. Овој документ е сочувван во манастирот Велика Лавра на Света Гора²⁵. Значајно е да се напомене дека во 1977 г. кога е публикуван текстот на заветот, издавачите поставуваат теза дека Теодор Керамеас е поранешен Солунски митрополит. Но, во 1982 г. истите автори го менуваат својот став и го поистоветуваат Теодор Керамеас со поранешниот Охридски архиепископ Керамеас, кај кого, како што пишува Пахимер, во 1273 г. прибегнал Јован Палеолог, братот на императорот Михаил VIII, по битката кај Непатрија²⁶. Овој податок укажува на тоа дека во оваа

19 Gelzer, *Der Patriarchat*, 13.

20 За ова види целосна библиографија: Hans-Georg Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, (München: Handbuch der Altertumswissenschaft, 1959), 679, фус 1.

21 Πιτσάκης, „Κωνσταντίνος Καβάσιλας“, 210.

22 Сè уште непубликуваната творба на Генадиј Охридски е сочувана во Cod. Graec. 256 во Баварската државна библиотека во Минхен со наслов: Σύνταγμα Γενναδίου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐκ διαφόρων χρήσεων ἀναντιρρήτων τῆς θείας γραφῆς, τῆς τε παλαιᾶς καί τῆς νέας ἀνατρέπον καί καταβάλλον τὴν λατινικὴν δόξαν.

23 Недески, *Свети Константин Кавасила*, 55-57.

24 „Ὁ δὲ δεσπότης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, γυμνοὶ τῶν ἀπάντων ὄντες, παραβαλόντες τῷ Ἀχριδῶν Κεραμεᾷ, θεῶν ὄντως ἐλεεινὴ καὶ δακρύων ἀξία, περιστέλλονται τε ὡς εἰκὸς παρ' ἐκείνου τοῖς εὐρεθεῖσι καὶ ὡς οἶόν τε θεραπεύονται“ A. Albert Failler (ed.), Georges Pachymérés Relations Historiques, II, (Paris: Institut français d'études byzantines 1984-1999), 433.

25 Paul Lemerle (ed.) et. al., *Actes de Lavra II. De 1204 à 1328*, (Paris: P. Lethielleux, 1977), 29.

26 Failler, Georges Pachymérés, 432-433; Albert Failler, „Chronologie et composition dans l'Histoire de Georges Pachymérés“, *Revue des études byzantines* 39 (1981), 192, 202.

година, а следствено и наредната кога е склучена Лионската унија, Теодор Керамеас со сигурност веќе бил на Охридскиот престол.

Блискоста на семејството на Теодор Керамеас со императорот Михаил VIII Палеолог се гледа и од тоа што во времето на овој император, Николај Керамеас – братот на Теодор се среќава како апографеас во регионот на Солун и доместик на западните теми. На оваа функција Николај се среќава од нешто пред 1270 г. па сè до 1284 г.²⁷ Според тоа, најверојатно во приближно истиот период неговиот брат Теодор се наоѓал на тронот на Охридската архиепископија, непосредно по упокојувањето на Кавасила. Блискоста со императорот Михаил VIII, секако наведува на тоа дека Теодор бил приврзаник на идејата за унијата. Најверојатно, токму тој е и анонимниот Охридски архиепископ благодарение на кого во 1272 г. императорот Михаил VIII ја издава хрисовулата за привилегиите на Охридската архиепископија за сметка на Пеќката и Трновската²⁸, што имало за цел да го утврди ставот за унијата на Балканските територии. Секако, овој ефект не би можело да биде постигнат во времето на Кавасила, кој бил противник на ваквиот став.

Доколку се претпостави дека за доделувањето на привилегиите на Охридската архиепископија императорот Михаил VIII чекал на нејзиниот престол да седне човек кој ќе биде приврзаник на неговите идеи за унија со Римската црква, тогаш почетокот на архиепископството на Теодор Керамеас треба да се бара кратко пред 1272 г. Бидејќи до сега не се познати податоци за уште некој архиепископ од овој период за кого би се претпоставило дека бил на Охридскиот престол во годините кои остануваат помеѓу последното спомнување на свети Константин Кавасила во 1262/3 г. и хрисовулата на Михаил VIII, тогаш останува веројатноста дека свети Константин поживеал уште неполна деценија по неговото последно спомнување, а евентуално доколку неговото упокојување се случило нешто порано, Охридскиот престол останал испразнет неколку години, додека императорот не ја пронашол соодветната и нему сродна личност за оваа катедра.

Наведените факти укажуваат на тоа дека Охридската архиепископија возглавувана од архиепископот Теодор Керамеас во 1274 г. ја прифатила Лионската унија, а официјален црковен Охрид останал верен на унијата сè до нејзината пропаст. Доаѓањето на антилатинот Генадиј на Охридскиот престол по Теодор Керамеас е сосема логичен историски факт, со што се дава историски издржана разврска на настаните во Охрид кои вака поставени се во склад и со глобалното црковно расположение во Византиската империја во втората половина на XIII век.

27 Овој податок се среќава во заветот на Теодосиј Скаранос кон светогорскиот манастир Ксиропотам, според кој Михаил VIII за апографеас „го назначил Керамеас“ (όρισεν τον Κεραμέα). Cf. Jacques Bompaire (ed.), *Actes de Xéropotamou*, (Paris: P. Lethielleux, 1964), 81. За хронологијата види: Rezension Walther, „Rezension zu Actes d' Esphigmenou“, *JÖB* 24 (1975), 309; Nicolas Oikonomides (ed.) *Actes de Docheiariou*, (Paris: P. Lethielleux 1984), 105.

28 Gelzer, *Der Patriarchat*, 13; Καλλίνικος Δελικάνης, Τα εν τοις κωδίξι του πατριαρχικού αρχειοφυλακίου σωζόμενα επίσημα εκκλησιαστικά έγγραφα τα αφορώντα εις τας σχέσεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου προς τας εκκλησίας Ρωσσίας, Βλαχίας και Μολδαβίας, Σερβίας, Αχρίδων και Πεκίου 1564-1863, (Κωνσταντινούπολη: Οικουμενικό Πατριαρχείο, 1999), 1033.